

GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ KAVRAMI VE GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNE SEBEP OLANLARIN ÖZEL HUKUK BAĞLAMINDA SORUMLULUĞUNUN BELİRLENMESİ^(*)

Doç. Dr. Selin SERT SÜTÇÜ^(**)
Av. Orkun ŞAHİN^(***)

Öz

Gündelik yaşam içerisinde hayatımızı etkileyen farklı olaylar ve farklı durumlar insan sağlığının olumsuz olarak etkilenmesine sebep olmaktadır. İnsan sağlığını olumsuz etkileyen durumlardan birisi de gürültü kirliliğidir. Gürültü kirliliğinin ortaya çıkmasının en önemli sebepleri; teknolojinin gelişmesi, sanayileşme, nüfus artışı ve sosyal-ekonomik sebepler olarak sayılabilecektir. Ulaşım araçları, şehir içinde yapılan tadilat çalışmaları, açık alanlar, okullar, yapıların tadilatları sırasında içlerindeki gürültü, yapıların yapılması sırasında dıştaki gibi farklı gürültü kaynakları insanların huzurunu ve sağlığını olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etki insanlarda geri dönülmez sağlık sorunlarına sebep olabilmektedir. Sağlık sorunlarının bir kısmının ortadan kaldırılması gürültü kirliliğinin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecektir. Gürültü kirliliği kavramı, gürültü kirliliğine sebep olanlar, gürültü kirliliğine sebep olanların özel hukuk anlamında sorumluluğunun belirlenmesi çalışma konumuzu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Sağlığı, Gürültü Kirliliği, Özel Hukuk Anlamında Sorumluluk, Sebep Olma, Sorumluluğun Tespiti.

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 14/10/2021 - Kabul Edildiği Tarih: 08/11/2021.

Atıf Şekli: Selin Sert Sütçü - Orkun Şahin, "Gürültü Kirliliği Kavramı ve Gürültü Kirliliğine Sebep Olanların Özel Hukuk Bağlamında Sorumluluğunun Belirlenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2, 2021, s. 669-693.

^(**) Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye.

E-posta: selin81hukuk@gmail.com, selinsert@akdeniz.edu.tr.

Orcid: 0000-0001-7483-6394.

^(***) Antalya Barosu Avukatı; Yüksek İnşaat Mühendisi, Mühendislik Akustiği Uzmanı, Antalya, Türkiye.

E-posta: sahinorkun@yandex.com.

Orcid: 0000- 0002-6665-8177.

NOISE POLLUTION CONCEPT AND DETERMINATION OF THE RESPONSIBILITY OF THE CAUSES OF NOISE POLLUTION IN THE CONTEXT OF SPECIAL LAW

ABSTRACT

Different events and different situations that affect our lives in daily life cause human health to be adversely affected. One of the conditions that negatively affect human health is noise pollution. The most important reasons for the emergence of noise pollution; development of technology, industrialization, population growth and social-economic reasons. Different noise sources such as transportation vehicles, renovation works in the city, open spaces, schools, the noise inside the buildings during the renovations, and the outside during the construction of the buildings have adversely affected the peace and health of the people. This negative effect can cause irreversible health problems in humans. Elimination of health problems will be possible by eliminating noise pollution. The concept of noise pollution, those who cause noise pollution, the determination of responsibility in the sense of private law of those who cause noise pollution constitute our study subject.

Keywords: Human Health, Noise Pollution, Liability in Terms of Private Law, Causation, Determination of Responsibility.

GİRİŞ

Çevresel kirlilikler günümüzün en önemli sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmakta ve farklı ülkeler bu sorunlara milletlerarası düzeyde çareler aramaktadır. Gürültü kirliliğinin çevre üzerinde kalıcı bir etki bırakıp bırakmadığı ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin neler olduğu henüz tam olarak tespit edilememiştir. Yüksek ses ve gürültünün çok kısa bir sürede kalıcı nitelikte bir etki bırakabileceği göz önünde bulundurulduğunda gürültü, önlem alınması gereken bir kirlilik kaynağı olarak mevzuatlarda yerini almaktadır.

Gürültü kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde; aralarında uyum bulunmayan düzensiz seslerin bütünü, şamata olarak tanımlanmaktadır¹. Gürültü insan sağlığını ve huzurunu bozan, çalışma verimini azaltan önemli bir çevre sağlığı problemi olarak tanımlanabilecektir. İnsanın ruh durumu, hayatı algılama biçimi, farklı tonlardaki seslerin bazen gürültü olarak algılanmasına sebep olabilecektir².

Gürültü tarih boyunca farklı zamanlarda insanların problemi olmuştur. Örneğin, İmparator Jül Sezar Roma’da at arabalarının geceleri dolaşmasını yasaklamıştır. Yunanlılar ise kalaycı, çömlekçi gibi gürültüye neden olan meslek gruplarının şehirlerde halkın yaşadığı yerlerde çalışmasını yasaklamışlar, ayrıca şehirlerde horoz beslenmesi de yasaklar arasına alınmıştır. 1787’de Amerikan anayasası çalışmaları yürütülürken toplantının yapıldığı binanın önündeki parke taşlarının üstüne gürültüyü önleme³ amaçlı saman atılmıştır⁴. Bu durum gürültünün tarih boyunca insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkisine insanların farklı çareler aradığını gözler önüne sermektedir.

Dr. Robert Koch’un 1910 yılında söylediği *“Bir gün gelecek insanlar kolera ve veba gibi gürültüye karşı da amansız bir mücadele verecekler.”* sözü günümüzde sanayi ve teknolojinin ulaştığı seviye göz önüne alındığında, gürültünün insan sağlığı üzerinde görünmez bir tehlike olduğu hususuna ayrıca dikkat çekmektedir.

¹ TDK, www.sozluk.gov.tr, (01.03.2021).

² Çevresel Gürültü Eylem Planı 2009-2020. [Internet]. T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/EylemPlan/Cevresel_%20Gurultu_%20Eylem_Plani.Pdf, (13.04.2021).

³ Şebnem Akipek, “Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu”, *Manisa Barosu Dergisi*, 1994, Yıl: 13, Sayı: 48, Manisa, s. 4-22 (14).

⁴ Enda Murphy-Eoin King, “Environmental noise pollution Noise Mapping”, *Public Health, and Policy USA*: Elsevier; 2014: 2, 204, 206-208.

Yirminci yüzyıl sonrasında gündelik yaşantımızda daha da artan trafik gürültüsü, eğlence gürültüsü, sanayi gürültüsü, evsel gürültüler, iş makinası ya da el aletleri gürültüsü gibi birçok ses üretici çevremizde sürekli olarak faaliyet gösterdiği için insanların gürültüden⁵ farklı kaynaklardan; ancak çoğu zaman aynı şekilde olumsuz etkilendiği sonucuna varılmaktadır.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte gelinen son aşamada gürültü, ölçülebilir ve derecelendirilebilir bir büyüklük şeklinde nicel olarak açıklanabilmektedir. Ses⁶ seviyesi⁷ ölçülürken sesin şiddetini açıklamak üzere ölçü birimi olarak Desibel⁸ (dB) kullanılmaktadır⁹. Desibel ses frekanslardan oluşmaktadır. Frekans ise sesin saniyedeki atım dalgalanma sayısı olarak adlandırılabilir. Düşük frekanslı sesler tarafımızca bas sesler olarak adlandırılırken, frekans yükseldikçe ses de tizleşir. Sesin hızı belli olduğundan (344 m/sn) frekansına göre düşük frekanslı seslerin dalga boyu yüksek, yüksek frekanslı seslerin dalga boyu ise düşüktür. İnsan kulağı yaklaşık 20 Hz ile 20.000 Hz arasında kalan frekanslardaki sesleri duyabilir. 20 Hz'den daha düşük frekanslar ile 20.000 Hz'den daha yüksek frekanslar ise kulaklarımız tarafından hissedilemez. Frekans ile ses şiddeti arasında bir bağıntı yoktur. Yani düşük frekanslı bas tonda bir ses düşük şiddette olabileceği gibi yüksek şiddette de olabilir. Ancak kulağın değişik frekanslardaki aynı şiddetteki sesleri farklı hissettiği bilinmektedir. Bu sebeple insan kulağının nasıl hissettiğini anlamaya yönelik ölçüm yapmaya yarayan dBA kavramı gelişmiştir. Normalde ses düzeyi dB ile ölçülmekte iken her bir frekans insanlar tarafından farklı hissedildiği için bu dBA kavramına çevrilerek bu sesin insanlarca hissedilme şiddeti ifade edilmektedir. Dolayısıyla fiziki açıdan gürültü olarak ifade edilen kavram; insan yaşamını ve sağlığını olumsuz etkilediği gibi çevre kirliliğine de sebep olmaktadır.

⁵ “Gürültü bir çeşit enerjidir. Basınç dalgaları şeklinde kulağımıza gelir. Gürültü insan huzurunu bozan, çalışma verimini azaltan bir çevre sağlığı problemidir.”, Noise in Figures. [Internet]. European Agency for Safety and Health at Work Risk Observatory Thematic Report, <https://osha.europa.eu/en/publications/report-noise-figures/view>, (13.04.2021).

⁶ Ses insan kulağının algılayabildiği basınç dalgalarının oluşturduğu duyum olarak tanımlanmaktadır.

⁷ Yavuz Bozkurt, **Çevre Sorunları ve Politikaları**, Bursa 2013, s. 66.

⁸ Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliğinde desibel, “Birbirinden merteye farklılıkları gösteren, nicelikleri anlamlı olarak ifade etmede kullanılan logaritmik bir ölçeği” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

⁹ Çağatay Güler-Zakir Çobanoğlu, **Gürültü**, Ankara 1994, s. 16.

I. GÜRÜLTÜ KAVRAMI

Gürültü kavramının açıklanması için önce sağlık kavramının açıklanması gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığın tanımını; *“Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir.”* şeklinde dile getirmiştir. Türkiye ise 9 Haziran 1949 tarih ve 5062 sayılı Kanunla DSÖ Anayasasını onaylayarak, Örgüte resmen üye olmuştur. Buradaki *“ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir”* şeklindeki ifade bu çalışmanın konusu ile yakından ilgilidir. Tam iyilik halinin bozulması, sağlığın bozulması ile aynı anlama geleceği için örneğin geceleri gürültü kaynaklı olarak uykudan sık sık uyanmak gibi durumlarda tam iyilik halinin bozulacağı kabul edilmelidir. Ayrıca gürültünün derecesinin artması sonrasında kişilerin sağlığını olumsuz olarak etkileyebilecek daha ciddi sağlık sorunlarıyla karşılaşılması da ihtimal dahilindedir.

Ülkemizin de tarafı olduğu ve Anayasa'mızın m.90/5 hükmündeki düzenleme gereği iç hukukumuzun ayrılmaz bir parçası olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde gürültü kirliliğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, konuya dair vermiş olduğu birçok kararında gürültünün önlenmemesini Sözleşme'nin m.8 hükmünde koruma altına alınan *“özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı”*nın ihlali saymıştır¹⁰.

Gürültü kavramının mevzuatta Türk Ceza Kanunu ile Çevre Kanunu'nda tanımlanmadığı görünmektedir. Kanun koyucu, Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu gibi diğer temel kanunlarda gürültü kavramını tanımlamamıştır. Gürültünün tanımlanmamış olması, bu kavramın çevresel etkilerine karşı önlem alınmayacağı şeklinde nitelendirilmemeli, aksine gürültünün önlenmesiyle ilgili gerekli önlemler alınmalıdır. Buna istinaden gündelik hayatta bazı istisnai günler için özel önlemler - örneğin üniversiteye giriş sınavının yapılacağı gün korna kullanılmasının yasaklanması- alınabilir. Bazı havalimanlarında anons sistemlerinden ziyade sesli yönlendirmelere başvurulduğu dikkate alındığında bu özel önlem önermesine çok yaygın olmasa da halihazırda riayet edildiği görülmektedir.

Çevre Kanunu m.14 hükmüne dayanılarak çıkarılan Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'nde gürültünün tanımı yapılmıştır. Yönetmeliğin tanımlar başlıklı m.4 hükmünün 1. fıkrasının m. bendinde gürültü: *“Ulaşım araçları, kara yolu trafiği, demir yolu trafiği, hava yolu trafiği, deniz yolu trafiği,*

¹⁰ Moreno Gomez v. İspanya, T. 16.11.2004, p. 53; Borysiewicz v. Polonya, T. 1.7.2008, p. 48; Giacomelli v. İtalya, T. 2.11.2006, p. 76; Hatton ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, 8.7.2003, p. 96; Deés v. Macaristan, T. 9.11.2010, p. 21; Leon ve Agnieszka Kania v. Polonya, T. 21.7.2009, p. 98-104.

açık alanda kullanılan teçhizat, şantiye alanları, sanayi tesisleri, atölye, imalathane, işyerleri ve benzeri ile rekreasyon ve eğlence yerlerinden çevreye yayılan gürültü dâhil olmak üzere, insan faaliyetleri neticesinde oluşan zararlı veya istenmeyen açık hava seslerini ifade eder.” şeklinde tanımlanmıştır. AB'nin 25.06.2002 tarih ve 2002/49 EC sayılı Çevresel Gürültünün Yönetimi ve Değerlendirilmesi Direktifinin 2. maddesinde de çevresel gürültü tanımlanmıştır. Maddedeki tanıma göre çevresel gürültü; ulaşımdan, karayolu trafiğinden, demiryolu trafiğinden, hava yolu trafiğinden ve endüstriyel faaliyetlerden yayılan istenmeyen ve zararlı dış sestir¹¹.

Tanım dikkate alındığında; gürültünün sebebi olarak farklı kaynaklara işaret edildiği, gürültünün insan faaliyetleri sebebiyle ortaya çıktığı gibi zarar verici olduğu veya olabileceği ve en önemlisi gürültünün istenmeyen açık hava sesleri olduğuna işaret edildiği görülmektedir. O halde her ses değil, insan sağlığına zarar veren, insan sağlığını olumsuz etkileyen ve bu sebeplerle istenmeyen seslerin gürültü olarak kabul edildiği söylenebilir. Gürültünün her zaman aynı şekilde algılandığını söylemek ise çok doğru olmayacaktır. Bu anlamda; sinirli iken sesleri daha yoğun, sakinken daha az algılamakla birlikte, sesin yüksekliği veya alçaklığı gibi birtakım başka faktörler de sesin gürültü olarak algılanmasında ve değerlendirilmesinde farklı nitelikteki etkilere sebep olabilecektir.

II. GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNİN ULUSAL MEVZUATTA DÜZENLENİŞİ

Gürültü kirliliğinin birçok mevzuatta düzenlendiği ve gürültü kirliliğinin önlenmesi için farklı şekillerde önlemler alındığı görülmektedir.

Gürültü kirliliğinin en çok çevreyi etkilediği düşünüldüğünde 1982 Anayasası m.56:

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.”

hükmünün incelenmesi gerekmektedir.

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0049&from=EN>, (13.04.2021).

Çevre hakkı¹², 1982 Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı üçüncü bölümünde düzenlenmiştir. "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlıklı m.56 hükmünde hem çevre hakkına hem de sağlık hizmetlerine ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Maddenin ilk iki fıkrası çevre hakkına özgülünmüşken; madde başlığında önce sağlık hizmetlerine, ardından çevrenin korunmasına yer verilmesi başlık ile madde metninin sistematığı arasındaki bir uyumsuzluk olarak düşünülse de T.C. Anayasası herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasının ancak çevrenin ve çevre sağlığının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yoluyla olabileceğini ifade edildiği için çevrenin korunmasıyla insan sağlığının nasıl etkileneceği arasındaki bağlantı kolaylıkla tespit edilebilecektir. 1982 Anayasası'nda çevre hakkı, kendisine özgü bir maddeyle düzenlenmemiştir. Çevre hakkının hukuki gelişimi ve çevre sorunlarının günümüzde ulaştığı boyut göz önünde bulundurularak söz konusu hakkın ayrı bir madde halinde düzenlenmesi daha doğru olacaktır¹³.

Türk Ceza Kanunu gürültü kirliliğini m.183 hükmünde düzenlemiştir. Söz konusu hükümde "İlgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, ..." şeklinde düzenleme yapılarak, aynı zamanda gürültü kirliliğine neden olma suçunun unsurlarına yer vermiştir. Burada suçun unsurlarının kanunlarla belirlenen yükümlülüklerle aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olmak olduğu dikkat çekmektedir. Türk Ceza Kanunu ilgili suç tipini tehlike suçu olarak düzenlediği

¹² Çevre hakkı Anayasa Mahkemesi kararlarında da dile getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, çevre hakkına ilişkin kararlarında çevre hakkının bir sosyal hak niteliğinde olup olmadığına ilişkin tartışmalara yer vermemektedir. Bununla birlikte; çevre hakkının, bir pozitif statü hakkı olduğuna ve devlete birtakım ödevler yüklediğine Yüksek Mahkeme tarafından değinilmiştir. AYM'nin 29.11.2012 tarihli bir kararında, Anayasa'nın m.56 ve m.63 hükümlerine değinildikten sonra "Bu hükümlere göre, çevrenin geliştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirlenmesinin önlenmesine; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasına yönelik her türlü tedbiri almak Devletin temel ödevlerindedir. Bu amaçla Devlet, çevrenin ve kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için etkili bir maddi hukuk düzeni oluşturmak ve öngörülen maddi hukuku uygulamak üzere gereken teşkilatı kurmakla yükümlüdür" denilmektedir. Yüksek Mahkemenin 24.05.2012 tarihli bir kararında da Anayasa'nın 56. maddesinde belirtilen ödevlerin somut tedbirlerle nasıl yerine getirileceği hususunun yasa koyucunun takdirinde olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla; çevre hakkının gerçekleştirilmesi için devletin olumlu edimlerde bulunması ve somut önlemler alması gerektiği AYM tarafından ortaya konmuştur., AYM, E. 2001/106, K. 2012/192, 29/11/2012; Resmi Gazete: 02.04.2013, 28606 (mükerrer).

¹³ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, Konya 2009, s. 106.

için zararın ortaya çıkması da şart değildir¹⁴. Gürültüye neden olma suçunun faili herkes olabilecektir¹⁵. Gürültüye sebep olan ise sadece gerçek kişiler olabilecektir, tüzel kişilerde ise tüzel kişiliği meydana getiren gerçek kişilerin ancak gürültü kirliliğine sebep olabileceğini kabul etmek gerekecektir.

Kabahatler Kanunu'nda yer verilen, çevreye karşı işlenen ve idari yaptırım gerektiren hukuka aykırı fiilleri, başka bir ifade ile kabahatleri; çevreyi kirletme, tütün mamullerinin tüketilmesi, işgal, rahatsız etme ve gürültü yapılması olarak saymak mümkündür¹⁶. Kabahatler Kanunu m.36 hükmünde bireylerin sakin, huzurlu ve dengeli bir çevrede yaşama haklarını ihlal edecek boyutta gürültü yapan veya gürültüye neden olan ilgilinin fiili, kabahat olarak tanımlanmıştır. Kabahatler Kanunu gürültü yapan veya gürültüye neden olan kişinin fiilinden bahsetmiş, sesin gürültü olarak kabul edilmesi noktasında huzurlu ve sakin bir çevrede yaşama hakkını ihlal edecek boyutta olması gerektiğine işaret etmiştir.

Çevre Kanunu m.14 hükmünde "*Kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır. Ulaşım araçları, şantiye, fabrika, atölye, işyeri, eğlence yeri, hizmet binaları ve konutlardan kaynaklanan gürültü ve titreşimin yönetmeliklerle belirlenen standartlara indirilmesi için faaliyet sahipleri tarafından gerekli tedbirler alınır*" şeklinde düzenleme mevcuttur. Maddede tedbir alması gereken kişilerin vatandaşlar olması gerektiği belirtilmektedir. Devletin görevi ise denetim ve mevzuat düzenlemelerini yapmak, standartları düzenleyip yürürlüğe koymaktır. Çevre Kanunu m.14 hükmünde geçen "*Kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde*" ifadesinden hareketle Çevre Kanunu açısından izin verilen gürültünün kişileri rahatsız etmeyecek düzeyde olması gerektiği belirtilmektedir. Kişileri rahatsız

¹⁴ Gürültünün suç olarak nitelendirilebilmesi için başkalarının sağlığına zarar verecek boyutta olması gerekmektedir. Bu suç herkes tarafından işlenebilir. Özel bir fail şartı yoktur. Gürültüye sebep olan gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişilerde olabilir. Suçun mağduru herkes olabilir. Hukuki konusu ise kamu yararındır. Kanun anılan düzenleme ile zarar verecek boyutta gürültü yapılmamasını emretmektedir. Dolayısıyla suçun fiili, zarar verecek yükseklikte gürültü yapılmamasıdır.

¹⁵ Özlem Yenerer Çakmut, *Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma ve Gürültüye Neden Olma Suçları*, İstanbul 2014, s. 96; Handan Yokuş Seviük, *Gürültü*, Ankara 2017, s. 372; Osman Yaşar-Hasan Tahsin Gökcan-Mustafa Artuç, *Uygulamalı Yorumlu Türk Ceza Kanunu*, Ankara 2014, s. 5619; Zeki Hafizoğulları-Devrim Özen, "Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi", *TBB Dergisi*, 2007, S. 69, s. 61; Ahmet M. Güneş, *Çevre Hukuku*, İstanbul 2015, s. 293; Nükhet Yılmaz Turgut, *Çevre Politikası ve Hukuku*, Ankara 2009, s. 41.

¹⁶ Kabahatler Kanunu m.36, 37, 38, 39, 41.

etmeyecek düzeyde olan bir gürültü kabahat olarak da değerlendirilemez. Gürültünün standartları ile gürültünün hangi andan itibaren rahatsız edici boyutlara ulaştığının kabul edileceği hususlarında Çevre Kanunu düzenleme yapmıştır.

Mevzuatımızda gürültü, gürültü kirliliğinin önlenmesi ve bu hususta standartlar belirlenmesi için üç farklı normda hükme bağlanmıştır. Bunlardan ikisi çevre hukukuna, birisi ise iş hukukuna ilişkindir. Çalışma kapsamında çevre hukukuna dair düzenlemelere yer verilecektir.

Çevre Kanunu m.14 hükmüne dayanılarak çıkarılan Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimine İlişkin Yönetmelik hükümleri, AB direktifi doğrultusunda çıkarıldığından doktrinde olumlu karşılanmaktadır¹⁷.

Çevresel Gürültünün Denetlenmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (ÇGDYY) 04.06.2010 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin amacı m.1 hükmünde; “çevresel gürültüye maruz kalınması sonucu kişilerin huzur ve sükûnunun, beden ve ruh sağlığının bozulmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak ve kademeli olarak uygulamaya konulmak üzere...” şeklinde belirtilmiştir. Buna bağlı olarak stratejik planların yapılması, gürültü haritalarının yapılması, denetimlerin ve eylem planlarının yapılması ile binaların gürültü yalıtımına ilişkin nasıl tasarlanması gerektiği bu yönetmelikte standartlara atıf yapılarak belirtilmiştir. Ayrıca belirtilen işleri kimlerin nasıl eğitim alarak yürütecekleri de yine bu yönetmelikte ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Söz konusu Yönetmeliğin m.28 hükmü “Planlama aşamasındaki faaliyetler için uyulması zorunlu kriterler aşağıda belirtilmiştir: a) 7/3/2008 tarihinden sonra inşa edilmiş ve bu Yönetmeliğin yayım tarihinden sonra inşa edilecek yapıların mimari projelerinde, yapı tiplerine bağlı olarak Ek-VII’de yer alan Tablo-9’da verilen sınır değerlerin sağlanması zorunludur” şeklindedir. Dolayısıyla 07.03.2008 Tarihinden sonra inşa edilmiş tüm binalar bir sonraki yönetmeliğin çıktığı tarihe kadar bu yönetmelik şartlarına göre değerlendirilmeli ve projelerinde yalıtım ile ilgili sınır değerlerin yakalanması için gerekli tahkikler yapılmalıdır.

Çevresel Gürültü Esas ve Kriterleri, Yönetmeliğin m.16 ve m.24 hükümleri arasında düzenlenmiş; gürültünün kaynağına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sebeple yaptırımın belirlenmesi açısından önemli olan, gürültünün kaynağı-

¹⁷ Süheyla Suzan Alica, *Kent-Çevre-Hukuk*, Ankara 2011, s. 88.

nı^{18,19} tespit etmektir. Meydana gelen gürültünün sadece mevzuatta belirtilen eşik değerlere aykırı olması yeterli değildir. Gürültünün insan sağlığı açısından zarar verici nitelikte de olması gerekir. Gürültünün insan sağlığı açısından tehlikeli olup olmadığının tespiti için mahkemeler ve Cumhuriyet Savcılığı, bilirkişiye başvurarak gürültünün boyutunun değerlendirilmesini isteyebilecektir. Gürültünün, insan sağlığına zarar vermeye elverişli olup olmadığının belirlenmesinde

¹⁸ “...davalının oturmuş olduğu 18 no.lu bağımsız bölümde iki adet köpek beslediği, söz konusu köpeklerin devamlı havlamak suretiyle gürültüye neden olduğu, kat malikleri kurulu toplanarak apartmanda hayvan beslenmemesi yönünde karar alındığı, bu karara rağmen davalının yine bu köpekleri apartmandan uzaklaştırmadığı, bu nedenlerle davalının apartmanda köpek beslememesine karar verilmesi ve müvekkilinin vekile ödeyeceği 2.500,00 TL vekalet ücretinin davalıdan alınarak davacıya ödenmesi istenilmiş, mahkemece; davalının Seba apartmanında maliki olduğu bağımsız bölümde (2) adet köpek beslediği, söz konusu köpeklerin devamlı havlamak suretiyle gürültüye neden oldukları, ayrıca köpeklerin apartman içinde kirliliğe neden oldukları, bu gürültü ve kirlilik nedeniyle apartman sakinlerinin rahatsız oldukları ve rahatsızlığın dayanılmaz hale dönüştüğü, apartman yönetiminin köpeklerin apartmanda gürültüye ve kirliliğe neden olması ve kat maliklerine saldırıları olduğunu belirterek hayvan beslememesi için noterden ihtarname keşide ettiği, ihtarnamenin davalıya 14/03/2014 tarihinde tebliğ edildiği kat malikleri kurulu apartmanda hayvan beslememesi yönünde 14/02/2014 tarihinde karar almış olmasına rağmen davalının köpek beslemeye devam ettiği gerekçesiyle...”, Yargıtay söz konusu kararında köpek sesinin apartman sakinlerinin hayatını ne şekilde etkilediğinin değerlendirilmesi bakımından yerinde inceleme yapılması gerektiği hususuna işaret etmiştir. Yargıtay 20. Hukuk Dairesi’nin, 15.01.2018 tarihli ve 2017/1108 E., 2018/46 K. sayılı kararı, <https://legalbank.net/belge/y-20-hd-e-2017-1108-k-2018-46-t-15-01-2018/3072255/g%c3%bcr%c3%bclt%c3%bc+kirlili%c4%9fi>, (13.04.2021).

¹⁹ “...Davacı vekili dava dilekçesi ile ... mahallesi 1063 ada 20 parsel numaralı taşınmaz üzerinde bulunan apartmanın ... kat ... no.lu bağımsız bölümde müvekkilinin ikamet ettiğini, zemin iş yerinde ise davalı ...’in yufka börek imalatı yaptığını, davalının sabah 06.00 iş yerini açtığını, masa ve sandalyeleri dışarı çıkarıp yüksek sesle çalışan hamur karma makinesini çıkarıp imalata başladığını, tüm bu işlerin yukarı katta oturan müvekkiline rahatsızlık verdiğini, gürültü ile birlikte sabah çok erken saatte uyanmalarına neden olduğunu beyanla iş yerinde börek, yufka imalatının yapılması ve bu imalatta kullanılan hamur karma ve diğer makinelerin kullanılması sırasında çıkan gürültünün yarattığı rahatsızlığının giderilmesi için alınacak tedbirlerin tespiti ile tedbirlerin davalılar tarafından yerine getirilmesi için davalıya uygun süre verilmesine ve bu sürede tedbirler yerine getirilmediği takdirde iş yerinin faaliyetine son verilmesini talep ve dava etmiştir. Mahkemece davanın kabulüne, davaya konu davalı ...’e ait iş yerinde oluşan gürültü nedeniyle davalı işyerinde 02/05/2016 tarihli bilirkişi raporunda belirtilen taş yünü levhaların tavana raptedilmesi ve alçı sıva yapılmak suretiyle ses izolasyonu yaptırılmasına, bu hususta davalı ...’e kararın kesinleşmesinden itibaren 30 günlük süre verilmiştir...”, Yargıtay söz konusu kararında işletmenin imalat yapması sebebiyle gerekli önlemleri alması gerekliliğine işaret etmiştir. Gürültünün boyutu ve katlanımlılığının bu anlamda değerlendirilmesi önemlidir. Yargıtay 20. Hukuk Dairesi’nin 22.01.2019 tarihli ve 2017/5321 E., 2019/353 K. sayılı kararı, <https://legalbank.net/belge/y-20-hd-e-2017-5321-k-2019-353-t-22-01-2019/3375239/g%c3%bcr%c3%bclt%c3%bc+kirlili%c4%9fi>, (13.04.2021).

ortalama bir kişi dikkate alınmalıdır²⁰. Duyu organları veya algı düzeyi açısından seslere karşı daha duyarlı olan veya daha hassas konumda olan kişilerin esas alınması mümkün değildir. Doktrinde sesin ve gürültünün göreceli kavramlar olduğu ifade edilmiş de olsa gerek ÇGDYY gerekse BGKKY hükümleri hangi ses seviyelerinin dikkate alınacağı ve nereler için hangi sınır değerlerin kullanılacağını net olarak göstermektedir. Öyle ki ölçüm yapan personelin nitelikleri, ölçüm cihazının konumlandırılması, ölçüm süresi, havadaki rüzgar hızının ya da rutubetin ölçüm sonuçlarına etkisi gibi detaylar dahi gerek yönetmeliklerde gerekse ilgili standartlarda net olarak açıklanmıştır. Örneğin ÇGDYY incelendiğinde;

- İşletme, tesis ve işyerleri için çevresel gürültü kriterlerinin m.22 hükmünde;
- Şantiye alanları için çevresel gürültü kriterlerinin m.23 hükmünde;
- Eğlence yerlerine ilişkin kriterlerin ise m.24 hükmünde farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Her gürültü, alıcılar diğer bir ifadeyle canlılar ve çevre üzerinde aynı etkiye yol açmaz. Örneğin işletmeler, tesisler ve işyerleri için Leq gürültü göstergesi cinsinden arka plan gürültü seviyesini 5 dBA'dan fazla aşamaz şeklinde sınırlama var iken; eğlence yerlerine ilişkin Leq gürültü göstergesi cinsinden arka plan gürültü seviyesini 5 dBA'dan ve 7 dBC'den daha fazla aşamayacağı belirtilmektedir. Bu da farklı nitelikteki gürültü kaynaklarının farklı şekilde algılanabileceğinin mümkün olduğu anlamına gelmektedir. Dikkat edilirse eğlence yerlerinde dBA cinsinden 5 ve dBC cinsinden 7 sınırını, yani iki sınırı birden aşma şartı gelmiştir.

Ayrıca bir ses seviyesinin gürültü sayılabilmesi için tek bir seviye sınırı getirilmediği açıktır. Norm koyucu örneğin 70 ya da 80 dB ya da dBA sınırı koymamıştır. Arka plan gürültü seviyesinden 5 dBA ve/veya 7 dBC fazla gürültü yapıldığında sınır aşılmış sayılmaktadır. Yani arka plan gürültü seviyesi 50 dBA ise tolere edilebilir gürültü sınırı 55 dBA olacaktır. Yine arka plan 80 dBA olarak belirlenmişse bu durum 85 dBA'dan fazla gürültü yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Gürültü olarak adlandırılan ses düzeyinin göreceli olduğu ortadadır. Ses seviyesinin gürültü sayılıp sayılmayacağı subjektif değil son derece ayrıntıya girilerek ulaşılan objektif bir sonuçtur.

²⁰ Gülsün Aygörmez-Ayhan Uğurlubay, *Çevreye Karşı Suçlar*, Ankara, 2015, s. 472.

Bir başka husus ise bir sesin gürültü sayılabilmesi için tek kriterin ses seviyesi ya da arka plan ses seviyesi ile olan ilişkisi olmadığıdır. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki tonalite şeklinde adlandırılan, komşu frekanslar arasındaki seviye farkının 5 dB olduğu durumlarda kişiler rahatsızlık hissetmektedir. Bu durumda salt bir genel ses seviyesi ölçümü eksik kalacak ve frekans bazında her bir komşu frekansın birbirleri ile olan farkı irdelenecektir²¹. Dolayısıyla rahatsız edici olmasıyla birlikte kişinin ruhça ve sosyal yönden tam iyilik hali bozulmuş olacağından bir sesin gürültü olup olmadığının değerlendirilmesi, sadece genel bir dB ölçümü ile geçiştirilebilir görünmemektedir.

Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'nden sonra binaların yalıtımı özelinde, 31.05.2017 tarihinde Binaların Gürültüye Karşı Korunması Yönetmeliği (BGKKY) yayımlanmıştır. Bina yalıtımı ya da iletimin denetlenmesi konusunda özel norm niteliğindeki yönetmeliğin m.23 hükmü, yönetmeliğin yayınlandıktan bir yıl sonra yürürlüğe gireceğini belirtmekte olup, Yönetmeliğin Geçici m.1 hükmüyle yürürlük tarihinden sonra bir yıl boyunca akustik proje yerine akustik hesabın yeterli olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla 31.05.2019 tarihinden itibaren yönetmelik tam anlamıyla yürürlüğe girecektir.

BGKKY'ne göre *konut, yataklı hizmet veren sağlık kurumları, çocuk ve yaşlı bakım evleri, yatılı eğitim kurumları, öğrenci yurtları gibi kullanımları, kültürel tesisler* gibi kullanımların, gürültüye çok hassas alanlardan olduğu belirtilmektedir. Benzer hükümler ÇGDYY'de de mevcuttur. BGKKY m.5 hükmünde ise tüm yapılar için akustik hesaplamaların, m.5/6 hükmünde belirtilen binalar için ise akustik projenin yapılması mecburidir. Söz konusu projeler ve hesaplar, binaların gürültü yalıtımına ilişkin tahkik ve gerekli önlemleri kapsamalıdır. Belediyeler ve Yapı Denetim Kuruluşları bu hesapları ruhsat eki olarak istemelidir. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği;

- m.5/20 “Yapı ruhsatı talep edilen projelerde ayrıca; afet, deprem, yangın, otopark, enerji verimliliği, sığınak, asansör, yapı malzemeleri, **gürültüye karşı korunma**, ısı ve su yalıtımı, yapı denetimi, iş güvenliği, iskele, erişilebilirlik ve çevre gibi konulardaki yapıya ilişkin hükümler içeren mevzuata da uyulur.”
- m.57/2-b “Ayrıca ilgili mühendis ve mimarlarca hazırlanan; asansör avan projesi, ısı ve su yalıtım projesi veya raporu, **gürültüye karşı korunma proje**

²¹ TS 1996-1 Ek A1.

veya raporu, yerleşme ve yapının özelliğine göre ilgili idarece istenecek peyzaj projesi de eklenir.”

şeklinde düzenlemeler ihtiva etmektedir. Dolayısıyla bu gereklilik imar yönetmeliklerine de girmiş vaziyettir.

Bir kısım binaların gürültü projelerinin, tamamının da akustik hesaplamalarının ruhsat eki hesaplarından ve projelerinden sayıldığı ve belediyelerce ruhsat aşamasında istenmesi gerektiği açıktır.

Yönetmelikler kapsamında yapılan düzenlemelerle gürültünün geleceğin en büyük problemleri arasında yer alacağı, bu sebeple binaların yapım aşaması dâhil her aşamada ses kontrollerinin yapılması gerektiği ortadadır. Yapı ruhsatı alınması aşamasından başlayarak, binanın tamamlanmasından sonra da ses yalıtım kontrolleri yapılması, insan sağlığını olumsuz etkileyecek durumlardan kaçınılması gerekmektedir.

III. GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNDEN KAYNAKLANAN SORUMLULUK

Gürültü kirliliğine sebep olanların özel hukuk anlamında sorumluluğu da söz konusu olacaktır. Gürültü kirliliğinden doğan sorumluluk belirlenirken TBK, TMK, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Kat Mülkiyeti Kanunu'nun değerlendirilmesi gerekmektedir.

A. Türk Borçlar Kanunu Bakımından

1. Gürültü Kirliliğine Sebep Olma Kavramı

Gürültü; sebep olduğu etkiler göz önüne alındığında çevreyi, insan sağlığını ve günlük hayatı olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Gürültünün insan sağlığına zarar veren etkilerinden zarar görme durumu ise, gürültü kirliliğine sebep olunması şeklinde açıklanmaktadır. Gürültü kirliliğine sadece insanlar değil; havayolu, karayolu ve denizyolu ulaşımında kullanılan araçlar gibi farklı etkenler de sebep olabilecektir.

Gürültü kirliliğine sebep olan durumun tespitinden ziyade önemli olan husus; gürültünün rahatsız edici boyutlara ulaşıp ulaşmadığının, böylece gürültünün olumsuz etkilerinin ortaya çıkıp çıkmayacağının belirlenmesidir. Gürültü kirliliği kavramı canlıların sağlığı, çevresel değerler ve çevre dengesi unsurlarında ortaya çıkan olumsuz etkilerdir²².

²² Başak Başoğlu, *Çevre Zararlarından Doğan Hukuki Sorumluluk*, İstanbul 2016, s. 177.

2. Sorumluluğun Tespiti

a. Yapı Eseri Malikinin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu anlamında sorumluluk ilk olarak, yapı eseri malikinin sorumluluğunun düzenlendiği m.69 hükmüne göre belirlenmelidir. Söz konusu hükme göre; “bir binanın veya yapı eseri maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. İntifa ve oturma hakkı sahipleri binanın bakımındaki eksikliklerden doğan zarardan malikle birlikte müteselsilen sorumludur”. Madde hükmünde düzenlenen sorumluluk bina veya diğer bir yapının yapılış bozukluğu veya bakım eksikliğinden doğan zararları kapsamaktadır²³. Bina ve yapı olarak değerlendirilmeyen hususlar bakımından ise bu hükmün uygulanması mümkün olmayacaktır²⁴.

Binanın ses ve gürültüye karşı izole edilmemiş olması, yapı eseri malikinin sorumluluğuna sebep olacaktır. TBK m.69 hükmünde bir sorumluluk karinesi öngörülmüştür ve bu karinenin çürütülmesine imkân sağlayan bir düzenleme, madde metninde bulunmamaktadır. Madde hükmünde kusursuz bir sorumluluk öngörülmüştür. Aynı şekilde bina veya yapı zarara yol açmamış olmakla birlikte zarar tehlikesi varsa veya tazminata yol açmış bir olgu zarar tehlikesi yaratmaya devam ediyorsa, bu tehlike ile karşılaşan herkes bu tehlikenin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması isteyebilecektir²⁵. Zarara, binanın veya

²³ “OR 2020 Tasarısında TBK m.69’a karşılık gelen m.62’ye göre, bir binanın veya başka bir eserin maliki, zararın yapımdaki bozukluktan veya bakımdaki eksiklikten kaynaklanmadığını ispatlamadığı takdirde, binanın veya eserin yol açtığı zarardan sorumlu olduğu ifade edilmiştir. Hükümler mukayese edildiğinde TBK’nın daha ayrıntılı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre TBK’da, intifa ve oturma hakkı sahiplerinin de, binanın bakımındaki eksikliklerden doğan zararlardan, malikle birlikte müteselsilen sorumlu oldukları, sorumluların, bu sebeplerle kendilerine karşı sorumlu olan diğer kişilere rücu hakkı bulunduğu belirtilmektedir”. Murat Topuz, “İsviçre Borçlar Kanununa İlişkin Genel Hükümlerin 2020 Tasarısında Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkilerinin Düzenleniş Biçimi ve Türk Borçlar Kanunu ile Karşılaştırılması”, **Prof. Dr. Cevdet Yavuz Armağanı**, Y. 2016, C. 22, S. 3, s. 2709-2710.

²⁴ Kemal Oğuzman-Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul 2020, s. 171; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2020, (Genel Hükümler), s. 211; Haluk Tandoğan, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Ankara, 1981 (Sözleşme Dışı Sorumluluk), s. 171; Serdar Nart, **Borçlar Hukuku**, Ankara 2014, s. 66; Abdülkerim Yıldırım, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2020, s. 200; İhsan Erdoğan, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2019, s. 94; Hüseyin Hatemi-Kadir Emre Gökyayla, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul 2017, s. 148; Murat Doğan-Gökhan Şahan-İsmail Atamulu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Kitabı**, Ankara 2020, s. 2019-220; Ali Naim İnan-Özge Yücel, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2014, s. 429.

²⁵ Oğuzman-Öz, s. 182; Eren, **Genel Hükümler**, s. 215; Tandoğan, **Kusura Dayanmayan Sorumluluk**, s. 181.

diğer bir yapının yapılışındaki bozukluğun veya bakım eksikliğinin yol açtığını ispat mağdura düşmektedir²⁶. Gürültünün yapı içinde duyulmasına sebep olan, yapı içerisinde yaşamayı zorlaştıran hem iç hem dış etkenlere açık hale gelen yapının, yapım aşamasındaki eksiklikler sebebiyle gürültü kirliliği ortaya çıkıyorsa, yapı eseri malikinin sorumluluğu gündeme gelecektir.

Yapı eseri malikinin sorumluluğu bakımından düzenlenen TBK m.69/2 hükmü gereğince; bina veya yapı üzerinde intifa veya oturma hakkı varsa, intifa veya oturma hakkı sahibi, yapının bakımındaki eksiklikten doğan zararlardan, zarar görene karşı malikle birlikte müteselsilen sorumlu tutulmuştur. Burada değerlendirilmesi gereken husus şudur: İntifa veya oturma hakkı sahibi, binanın yapısını bozarak duvar kırma veya başka şekillerde gürültünün ve gürültü kirliliğinin oluşmasına sebep olmuşsa malik ile birlikte müteselsilen sorumludur, aksi halde malik tek başına sorumlu olacaktır.

Binanın birden çok malikinin olması halinde, bunların TBK m.69 uyarınca tazmin edilmesi gereken zarardan; elbirliği mülkiyetinde müteselsilen, paylı mülkiyette ise paydaşların payları oranında sorumluluk söz konusu olmalıdır.

Türk Borçlar Kanunu tazminatın belirlenmesinde durumun gereğine (TBK m.51), mağdurun birlikte kusuruna (TBK m.52/1), tazminatın davalıyı yoksulluğa düşürecek olmasına (TBK m.52/2) ilişkin hükümler de TBK m.69 anlamında tazminatın belirlenmesinde uygulanacaktır.

Yapım aşamasında, yapının eksik veya hatalı yapılmasından dolayı da yapı eseri malikinin sorumlu olacağı TBK m.69/3 hükmünde düzenlenmiştir. Bu bakımdan yapım aşamasında üçüncü kişilerden de yararlanılmış ise, oluşan zarar sebebiyle sorumluluğu gündeme gelen yapı eseri maliki o kişilere karşı rücu edilebilecektir. Yapının tamamlanması sırasında duvar sıvası için bir başka kişiden, yapının izolasyonu için bir başa kişiden yararlanılmış ise sorumluluk, malikle birlikte bu yararlanılan üçüncü kişiler bakımından da söz konusu olmalıdır.

b. Eser veya Vekâlet Sözleşmesi Gereğince Sorumluluk

Fenni mesuller ya da şantiye şeflerinin somut olayın şartlarına göre vekâlet sözleşmesi veya eser sözleşmesine dayanarak iş görme borcunu yerine getir-

²⁶ Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sorumluluk*, s. 177; Oğuzman-Öz, s. 176; Eren, *Genel Hükümler*, s. 214; Zahit İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*, İstanbul 1949, s. 182; Mehmet Ali Erten, *Türk Hukukunda Yapıların Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk*, Ankara 2000, s. 10 vd.

meleri dolayısıyla ayrıca sorumlulukları gündeme gelebilecektir. Bu sorumluluğun sebebi; taraflar arasındaki sözleşme ilişkisi olacaktır. Fenni olarak mesul tayin edilenler veya şantiye şeflerinin yapı eseri maliki ile yapmış oldukları sözleşme gereğince; yapı eseri maliki tarafından “binanın tamamlanması ve kontrolleri ile ilgili bütün gürültü kontrollerinin yapıldığı konusunda bir garanti verilmişse” eser sözleşmesi anlamında sorumluluk; sadece “bina tamamlanmıştır, kontroller yapılmıştır şeklinde bir bildirim yapılmış ama bu hususlarla ilgili bir garanti verilmemişse” vekalet sözleşmesi anlamında sorumluluk gündeme gelebilecektir.

c. Tehlike Sorumluluğu Gereğince Değerlendirme

Tehlike sorumluluğu; TBK m.71 hükmünde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm:

“Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur. Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sayılır. Belirli bir tehlike hâli için öngörülen özel sorumluluk hükümleri saklıdır. Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler”.

düzenlemesini ihtiva etmektedir.

Türk Borçlar Kanunu m.71 hükmü; tehlike sorumluluğunun söz konusu olabilmesi bakımından bir işletmenin bulunmasını ve bu işletmenin zarar verme olgusunu aramaktadır. Oysaki gürültü kirliliğinin ortaya çıkması için her zaman bir işletmeye dolayısıyla bir işletme faaliyetine ihtiyaç olmayacaktır. Her ne kadar bir işletmenin işletilmesi gürültü kirliliğine sebep olabilecek ise de gürültü kirliliğine sadece bir işletmenin işletilmesi değil, başka etmenler de sebep olabilecektir.

Türk Borçlar Kanunu m.71 hükmü, Çevre Kanunu m.28 hükmünün tamamlayıcısı niteliğinde değerlendirilmeli; Çevre Kanunu m.28 hükmü özel hüküm kabul edilerek, bu hükmün uygulama imkânının olmadığı durumlarda TBK m.71 hükmü uygulanmalıdır²⁷.

B. Türk Medeni Kanunu Bakımından

Türk Medeni Kanunu m.730 hükmünde; “Bir taşınmaz malikinın mülkiyet hakkını bu hakkın yasal kısıtlamalarına aykırı kullanması sonucunda zarar gören veya zarar tehlikesi ile karşılaşan kimse, durumun eski haline getirilmesini, tehlikenin ve uğradığı zararın giderilmesini dava edebilir. Hakim, yerel adete uygun ve kaçınılmaz taşkınlıklardan doğan zararların uygun bir bedelle denkleştirilmesine karar verebilir”. düzenlemesine yer verilmiştir.

Türk Medenî Kanunu m.730 hükmü, taşınmaz malikinın sorumluluğunun iki şekilde olabileceğini öngörmüştür. Birincisi taşınmaz mülkiyetinin yasal kısıtlamalara aykırı olarak kullanılması halinde ortaya çıkan sorumluluk, ikincisi ise taşınmaz mülkiyetinin yasal sınırları içerisinde hukuka uygun bir şekilde kullanılması sonucunda meydana gelen kaçınılmaz taşkınlıklardan sorumluluk halidir²⁸. Türk Medenî Kanunu m.730/f.1 açısından taşkın davranışların tespitinde, işlevi ve önemi dolayısıyla TMK m.737 hükmünün TMK m.730/f.1 hükmü ile birlikte değerlendirilmesi daha doğrudur. Herkesin taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkilerini kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmak zorunda olduğu, ilgili madde hükmünde düzenlenmiştir. Komşuları olumsuz olarak etkileyebilecek taşkın kullanımlar örnek olarak sayılarak gürültü yapılması²⁹ sonucu rahatsızlık verilmesi³⁰ halini de taşkın kullanım olarak kabul etmiştir.

²⁷ Başoğlu, s. 171.

²⁸ Haluk Tandoğan, *Türk Mes’uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes’uliyet)*, Ankara, 1961 (Mes’uliyet Hukuku), s. 198; Lale Sirmen, *Eşya Hukuku*, Ankara 2020, s. 440; Turgut Akıntürk-Jale Akipek-Derya Ateş, *Eşya Hukuku*, İstanbul 2018, s. 570; Mustafa Reşit Karahasan, *Yeni Türk Medeni Kanunu Eşya Hukuku*, C. I, İstanbul 2007, s. 1401; Yıldız, Abik, “Taşınmaz Malikinın Olumlu Müdahaleler Nedeniyle Komşulara Karşı Sorumluluğu”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. XIV, S. 3-4, s. 153- 154; Turhan Esener-Kudret Güven: *Eşya Hukuku*, Ankara 2019, s. 284; Fikret Eren, *Mülkiyet Hukuku*, Ankara 2020, (Mülkiyet Hukuku), s. 466.

²⁹ “... Gürültü nedeniyle komşuluk hukukundan kaynaklanan el atmanın önlenmesi davasında her ne kadar yerleşim yerinin köy olması nedeniyle komşuluk hukukundan kaynaklanan ve mülkiyet hakkının kullanım sınırlarını belirleyen kısıtlamaların kentsel yerleşime göre farklılık gösterebileceği düşünülse de davalı tarafından kullanılan spiral cihazının çıkardığı gürültünün köy yerleşimlerinde dahi katlanma sınırlarında kalmadığı ve hoş görülemeyeceği kanaatine varılmıştır...”. Yargıtay 14. Hukuk Dairesi’nin 08.05.2014 tarihli ve 2009/6031 sayılı kararı, www.kazanci.com, (28.04.2021).

Gürültü kirliliğinden dolayı oluşacak zarardan komşuların zarar görmesi halinde ise bu durum TMK m.730 hükmü kapsamında değerlendirilmelidir. Söz konusu hükümde taşınmaz malikinin sorumluluğu da kusursuz sorumluluk olarak düzenlenmiştir. Komşuların gürültüden dolayı zarar görmesi halinde, şartları oluşmuş ise zarar sebebiyle maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulabilmesi mümkündür. Ayrıca şiddetli gürültülerin sağlığı bozucu etkileri dolayısıyla çalışma yeteneğinin azalması yüzünden yoksun kalınan kârın da istenebileceği doktrinde ifade edilmektedir³¹.

Çevre Kanunu m.28 hükmünde; “*çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar*”³² düzenlemesine yer verilmiştir. Doktrinde burada düzenlenen sorumluluğun ağırlaştırılmış, objektif sorumluluk olarak nitelendirilen özel bir kusursuz sorumluluk türü olduğu ifade edilmektedir³³. Sorumluluk, kusur aranmayan bir sorumluluk olduğu için, kusurun derecesi tazminat miktarının belirlenmesinde etkili olmayacaktır. Çevre Kanunu m.28/3 hükmü gereğince; çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ile tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrayacaktır. Çevreyi kirletenler meydana gelen zarardan başka sebeplerle de sorumlu ise, diğer hükümler ile tazminat taleplerinin yarışabileceği kabul edilmelidir³⁴.

C. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Bakımından

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamında gürültü kirliliğinden kaynaklı sorumluluğun söz konusu olup olmayacağı tartışılması gereken bir konudur. TBK m.69 hükmü kapsamında yapı eseri malikinin zarar gören üçüncü kişilere ödediği tazminat için, ayıptan doğan sorumluluk hükümlerine

³⁰ “... Demircilik işini yürütürken çıkartılan gürültü ile bitişik evde oturan davacının rahatsız edilmesi komşuluk hakkının ihlalini teşkil edeceği...”. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 21.12.1983 tarihli ve 1-610/1365 sayılı kararı, www.kazanci.com, (28.04.2021).

³¹ Tandoğan, *Mes’uliyet Hukuku*, s. 210; Tandoğan, *Sözleşme Dışı Sorumluluk*, s. 201; Sirmen, *Eşya Hukuku*, s. 441.

³² Sorumluluk için; bir kimsenin zarara uğraması, zararın sebebinin çevrenin kirlenmesi olması, kirlenme şartı gerçekleşmeli, kirlilik ve zarar arasında uygun illiyet bağı olmalıdır. Kirlilik Çevre Kanununa aykırı bir husus olarak düzenlendiği için ayrıca hukuka aykırılığın ispatlanmasına gerek yoktur.

³³ Lale Sirmen, “Çevre Kanununa Göre Çevrenin Kirlenmesinden Doğan Sorumluluk”, *ABD*, 1990, S. 2, (Çevre Kanunu), s. 23.

³⁴ Oğuzman-Öz, s. 230.

yükleniciden tazminat talep edilebileceği rücu kapsamında söz konusu olmaktadır³⁵. TBK m.69 hükmü kapsamında zarar gören üçüncü kişinin tüketici olarak nitelendirilmesi durumunda³⁶ TKHK anlamında ayıplı mal veya ayıplı hizmet kavramı³⁷ ortaya çıkabilecek, kanunda öngörülen zamanaşımı süreleri içerisinde³⁸ ayıplı maldan dolayı sorumluluk hükümlerine başvurulması mümkün olabilecektir. Ayrıca Kanun'da; ayıplı mal ve hizmetlerde ağır kusur ve hile ile ayıbın gizlenmesi halinde zamanaşımı hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir.

D. Kat Mülkiyeti Kanunu Bakımından

Gürültü kirliliği ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer yasal düzenleme ise; 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'dur³⁹. KMK m.18'de; "*Kat malikleri, gerek bağımsız bölümlerini, gerek eklentileri ve ortak yerleri kullanırken doğruluk kaidelerine uymak, özellikle birbirini rahatsız etmemek, birbirinin haklarını çiğnememek ve yönetim planı hükümlerine uymakla, karşılıklı olarak yükümlüdürler. Bu kanunda kat maliklerinin borçlarına dair olan hükümler, bağımsız bölümlerdeki kiracılara ve oturma (Sükna) hakkı sahiplerine veya bu bölümlerden herhangi bir suretle devamlı olarak faydalananlara da uygulanır; bu borçları yerine getirmeyenler kat malikleriyle birlikte, müteselsil olarak sorumlu olur*" hükmüne yer verilmiştir. Bağımsız bölümlerin ve ortak alanların kullanılmasında hangi kurallara uyulması gerektiği konusunda kanun koyucunun getirdiği bu düzenlemeyle birlikte gürültü yapmama borcu kat maliklerine yüklenmiş bir sorumluluk olarak da ortaya çıkmaktadır⁴⁰.

³⁵ Oğuzman-Öz, s. 182; Tandoğan, *Sözleşme Dışı Sorumluluk*, s. 179.

³⁶ 6502 Sayılı TKHK tüketiciyi; "ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi" olarak tanımlamıştır.

³⁷ Ayıplı mal veya hizmet kavramı için bkz. Yeşim M. Atamer-Ece BAŞ, "Avrupa Birliği Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Satım Sözleşmesinde Ayıptan Doğan Sorumluluk", *İstanbul Barosu Dergisi*, Y. 2014, C. 88, Özel Sayı 1, s. 19-61; Murat Aydoğdu, *Tüketici Hukuku Dersleri*, Ankara 2015; Sezer Çabri, *6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, Ankara 2016; Ahmet Karakocalı-Ali Suphi Kurşun, *Tüketici Hukuku (6502 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmeliklere Göre)*, Bası 1, Eylül 2015, Mustafa Alper Gümüş, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, İstanbul 2014.

³⁸ Ayıplı mal veya hizmetler bakımından satıcıya, sağlayıcıya, üretici veya ithalatçıya başvuru süresi iki yıl, konut veya tatil amaçlı taşınmazlar bakımından ise beş yıl olarak belirlenmiştir.

³⁹ Kat Mülkiyeti Hukukuna ilişkin olarak bkz., Mahir Ersin Germeç, *Kat Mülkiyeti Hukuku*, Ankara 2020; Ali Rıza İlgezdi, *Kat Mülkiyeti Hukuku*, Ankara 2019.

⁴⁰ "... Davacı dava dilekçesi ile, davalının erkek kardeşi ... ile aynı apartmanda ikamet ettiklerini, ...'nın kendi dairesinde sürekli gürültü çıkardığını, gece gündüz bağırıldığını, zaman zaman fiziki müdahalelerde bulunduğunu, apartman sakinlerinin ve ev sahibinin bu durumdan rahatsız-

E. Çevre Kanunu Bakımından

Çevre Kanunu m.28 hükmü, çevreyi kirletenlerin sebep olduğu zararlardan dolayı kusursuz sorumlu olmaları gerektiğini düzenlemektedir⁴¹. Madde hükmünde; “Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar. Kirletenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır. Çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrar” düzenlemesi yer almaktadır. Çevre Kanunu m.8 hükmüyle söz konusu m.28 hükmü birlikte değerlendirildiğinde; kirlenmenin ortaya çıkmasından önce çevreyi kirletme ihtimali olan kişilere önlem alma yükümlülüğü⁴² (m.8), kirlenmenin ortaya çıkmasından sonra ise kirletene onun etkilerinin azaltılması veya giderilmesi (m.8) ve bu çerçevede oluşan masraflar ile oluşan zararın tazmini (m.28) yükümlülüğü getirilerek, zamansal bir tespit de yapılmıştır.

Gürültü kirliliği bakımından da gürültü meydana getirecek bir tadilat veya benzeri bir durum söz konusuysa, çevredeki canlıların en az zarar göreceği veya hiç zarar görmeyeceği şekilde önlem alınması önem arz etmektedir. İnşaat yapımında ses yalıtımının sağlanması, ulaşım araçlarının çok olduğu yerlere ses geçirmez duvarlar yapılması gibi gürültünün çeşidine ve boyutuna göre önlem alınması söz konusu olabilecektir.

lık duyduğunu, 19/07/2014 tarihli apartman toplantısında ...'nin tahliyesine karar verildiğini, ancak tahliyenin gerçekleşmediğini, ...'nin taşınmazdan tahliyesine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanununun 18. maddesine göre kat malikleri gerek bağımsız bölümlerini, gerek eklentilerini ve ortak yerleri kullanırken doğruluk kaidelerine uymak, özellikle birbirlerini rahatsız etmemek ve yönetim planı hükümlerine uymakla karşılıklı olarak yükümlüdürler. Buna göre mahkemece konusunda uzman bilirkişi kurulu ile mahallinde inceleme yapılarak davalıların kullandığı bağımsız bölümleri yukarıda açıklanan esaslara uygun olarak kullanıp kullanmadığı ayrıntılı olarak saptanıp aykırı kullanıldığının tespiti halinde alınacak önlemlerin neler olduğunun belirlenerek bu hususta davalılara Kat Mülkiyeti Kanununun 33. maddesi uyarınca makul bir süre verilerek uyumsuzluğun çözümlenmesi gerektiğinin düşünülmeden doğrudan davalının tahliyesine karar verilmiş olması, doğru görülmemiştir...”, Yargıtay 20. Hukuk Dairesi'nin 22.01.2018 tarihli ve 2017/1306 E., 2018/348 K. sayılı kararı, www.legalbank.net, (28.05.2021).

⁴¹ Emel, Badur, “Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu”, **Çevre Hukuku Sempozyumu**, Ankara 2006, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 105-116 (111); Mustafa Ateş, “Çevre Kanununa Göre Çevre Kirlenmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1995, Sayı: 2, Ankara, s. 68-80 (79).

⁴² Sahir Çörtoğlu, “Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Sorumlulukla Taşınmaz Mülkiyetinin Aşkın Kullanılmasından Doğan Sorumluluğun Karşılaştırılması”, **Yargıtay Dergisi**, Ocak 1986, Ankara, Yıl: 12, Sayı: 45-46, s. 77-100 (93); Başoğlu, s. 137.

Çevre kanunu çevre kirliliğinin önlenmesi için yapılması gerekenlere işaret etmiş, çevre kirliliğinin ortaya çıkması halinde ise bu kirliliği ortadan kaldırılması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Çevre Kanunu m.28 hükmü incelendiğinde bu hükmün çevreye zarar veren bir etken olarak uygulanması gerektiği ortadadır. Gürültü kirliliği tehlikesine sebep olanların ve ilgili idarenin dışında, gürültü kirliliği ihtimalinin bulunduğu durumlarda Çevre Kanunu m.30/1 hükmü gereğince gürültü kirliliğini veya sükûnu bozan bir faaliyetten haberdar olan herkesin ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını istemesi mümkündür. Buna göre, başta gürültü kirliliği tehlikesi ile karşı karşıya olan bireyler olmak üzere, çevre bilincine sahip herkesin gerekli önlemlerin alınmasını talep etme hakkı bulunmaktadır⁴³. Bu durum gürültü kirliliğine sebep olma, önlem alma konusunda yol göstericidir.

Çevre Kanunu m.28 hükmü gereğince sorumluluğun ortaya çıkması için; hukuka aykırı bir fiil (gürültünün meydana gelmesi), zarar, fiille zarar arasında illiyet bağı bulunmalıdır.

Çevre Kanunu m.28 hükmü; doktrinde Türk Borçlar Kanunu m.71 hükmünün özel bir görünümü olarak nitelendirildiğinden dolayı, m.28 hükmünde düzenleme bulunmayan hallerde TBK m.71 hükmü tamamlayıcı nitelikte rol oynayacaktır.

Gürültü kirliliğinin çevre kirliliği olarak nitelendirilmesi, bu durumun ise tehlike sorumluluğuna yaklaştırılması kanaatimizde de Çevre Kanunu düzenlemesinin daha kolay uygulanmasını sağlayacaktır.

SONUÇ

Gürültü kavramı; ulaşım araçları, kara yolu trafiği, demir yolu trafiği, hava yolu trafiği, deniz yolu trafiği, açık alanda kullanılan teçhizat, şantiye alanları, sanayi tesisleri, atölye, imalathane, işyerleri ve benzeri ile rekreasyon ve eğlence yerlerinden çevreye yayılan gürültü dâhil olmak üzere, insan faaliyetleri neticesinde oluşan zararlı veya istenmeyen açık hava seslerini ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Çevreyi rahatsız edici boyuttaki seslerin gürültü olarak nitelendirilmesi mümkündür.

⁴³ Elvend Kantar, "Çevre Hukukunda Sorumluluk Kavramı", *İstanbul Barosu Dergisi*, 1984, İstanbul, s. 20-42 (35).

Her ses gürültü olarak nitelendirilemeyecek, sesin gürültü olarak nitelendirilmesi bakımından rahatsız edici boyutlara ulaşması hatta katlanılmaz olması dahi aranabilecektir. Sesin yüksekliği, kalıcı birçok zarara sebebiyet verebilecek nitelikte olabileceğinden, kanun koyucu gürültü ve gürültü kirliliğinin önlenmesi ve ortadan kaldırılabilmesi adına yasal düzenlemeler yapmıştır.

1982 Anayasası'nın m.56 hükmünde "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlığı altında; TCK da çevre suçları adı altında ve Çevre Kanunu'nda çeşitli düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeler dışında ayrıca yönetmeliklerle de ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

Gürültü kirliliğine sebep olunması halinde gürültü kirliliğine sebep olanların sorumluluğu TBK, TMK, TKHK ve KMK anlamında ayrı ayrı incelenmesi ve oluşan zararların tazmin edilmesi gerekmektedir.

Gürültü kirliliğinin gelecek yıllarda da insan hayatını olumsuz etkileyeceği göz önüne alındığında, gürültü kirliliğini ortadan kaldırmaya veya en aza indirmeye yönelik önlemler alınması gerektiği ortadadır.

Yeni yapılacak olan ve 2008 yılından sonra inşa edilmiş olan binaların gürültüye karşı yalıtım hesaplarının ve gerekmesi halinde akustik projelerinin tamamlanması gerekmektedir. Eksiklerin tamamlanmaması binanın ayıplı olarak değerlendirilmesine sebep olabilecektir. Binayı inşa edenlerin hukuki ve idari açıdan sorumlulukları söz konusu olabileceği gibi cezai sorumlulukları da ortaya çıkartacaktır. Ayrıca bu ayıplar kasten ya da ağır ihmâl sonucu ortaya çıktığı için tüketici haklarının aranması dolayısıyla zamanaşımına da tabi olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABİK, Yıldız, 'Taşınmaz Malikinin Olumlu Müdahaleler Nedeniyle Komşulara Karşı Sorumluluğu', *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. XIV, S. 3-4, ss. 145-186.
- AKINTÜRK, Turgut- AKİPEK, Jale-ATEŞ, Derya, *Eşya Hukuku*, İstanbul 2018.
- AKİPEK, Şebnem, "Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu", *Manisa Barosu Dergisi*, 1994, Y. 13, sayı: 48, ss. 4-22.
- ALICA, Süheyla Suzan, *Kent-Çevre-Hukuk*, Ankara 2011.
- ATAMER, Yeşim M.-BAŞ, Ece, "Avrupa Birliği Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Satım Sözleşmesinde Ayrıptan Doğan Sorumluluk", *İstanbul Barosu Dergisi*, 2014, C. 88, Özel Sayı 1, ss. 19-61.
- ATAR, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Konya 2009.
- ATEŞ, Mustafa, "Çevre Kanununa Göre Çevre Kirletilmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk", *Ankara Barosu Dergisi*, 1995, Ankara, sayı: 2, ss. 68-80.
- AYDOĞDU, Murat, *Tüketici Hukuku Dersleri*, Ankara 2015.
- AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan, *Çevreye Karşı Suçlar*, Ankara, 2015.
- BADUR Emel, "Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu", *Çevre Hukuku Sempozyumu*, Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2006, ss. 105-116.
- BAŞOĞLU, Başak, *Çevre Zararlarından Doğan Hukuki Sorumluluk*, İstanbul 2014.
- BOZKURT, Yavuz, *Çevre Sorunları ve Politikaları*, Bursa 2013.
- ÇABRİ, Sezer, *6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, Ankara 2016.
- ÇÖRTOĞLU, Sahir, "Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Sorumlulukla Taşınmaz Mülkiyetinin Aşkın Kullanılmasından Doğan Sorumluluğun Karşılaştırılması", *Yargıtay Dergisi*, Ankara, Yıl. 12, sayı: 45-46, Ocak 1986, ss. 77-100.
- DOĞAN, Murat-ŞAHAN, Gökhan-ATAMULU, İsmail, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Notları*, Ankara 2020.
- ERDOĞAN, İhsan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2019.
- EREN, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2020, (Genel Hükümler).
- EREN, Fikret, *Mülkiyet Hukuku*, Ankara 2020, (Mülkiyet Hukuku).
- ERTEN, Mehmet Ali, *Türk Hukukunda Yapıların Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk*, Ankara 2000.
- ESENER, Turhan-GÜVEN, Kudret, *Eşya Hukuku*, Ankara 2019.

- GERMEÇ, Mahir Ersin, *Kat Mülkiyeti Hukuku*, Ankara 2020.
- GÜLER, Çağatay-ÇOBANOĞLU, Zakir, *Gürültü*, Ankara 1994.
- GÜMÜŞ, Mustafa Alper, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, İstanbul 2014.
- GÜNEŞ, Ahmet M., *Çevre Hukuku*, İstanbul, 2015.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki-GÜNGÖR, Devrim, "Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi", *TBB Dergisi*, S. 69, Y. 2007, ss. 21-51.
- HATEMİ, Hüseyin-GÖKYAYLA, Kadir Emre, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul 2017.
- İLGEZDİ, Ali Rıza, *Kat Mülkiyeti Hukuku*, Ankara 2019.
- İMRE, Zahit, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*, İstanbul 1949.
- İNAN, Ali Naim-YÜCEL, Özge, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2014.
- KANTAR, Elvend, "Çevre Hukukunda Sorumluluk Kavramı", *İstanbul Barosu Dergisi*, İstanbul, 1984, ss. 20-42.
- KARAHASAN, Mustafa Reşit, *Yeni Türk Medeni Kanunu Eşya Hukuku*, C. I, İstanbul 2007.
- KARAKOCALI, Ahmet-KURŞUN, Ali Suphi, *Tüketici Hukuku (6502 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmeliklere Göre)*, İstanbul 2015.
- MURPHY, E.-KING, E. A., Environmental noise pollution Noise Mapping, *Public Health, and Policy. USA: Elsevier*; 2014:2, 204, 206-208.
- NART, Serdar, *Borçlar Hukuku*, Ankara 2014.
- OĞUZMAN, Kemal-ÖZ, Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul 2020.
- SİRMEN, Lale, "Çevre Kanununa Göre Çevrenin Kirlenmesinden Doğan Sorumluluk", *ABD*, 1990, S. 2 (Çevre Kanunu).
- SİRMEN, Lale, *Eşya Hukuku*, Ankara 2020 (Eşya Hukuku).
- TANDOĞAN, Haluk, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, Ankara, 1981 (Sözleşme Dışı Sorumluluk).
- TANDOĞAN, Haluk, *Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes'uliyet)*, Ankara, 1961 (Mes'uliyet Hukuku).
- TOPUZ, Murat, "İsviçre Borçlar Kanununa İlişkin Genel Hükümlerin 2020 Tasarısında Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkilerinin Düzenleniş Biçimi ve Türk Borçlar Kanunu ile Karşılaştırılması", *Prof. Dr. Cevdet Yavuz Armağanı*, Y. 2016, C. 22, S. 3, ss. 2693-2710.

YAŞAR, Osman-GÖKCAN, Hasan Tahsin-ARTUÇ, Mustafa, *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, Ankara 2014.

YENERER ÇAKMUT, Özlem, *Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma ve Gürültüye Neden Olma Suçları*, İstanbul 2014.

YILDIRIM, Abdülkerim, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2020.

YILMAZ TURGUT, Nükhet, *Çevre Politikası ve Hukuku*, Ankara 2009.

YOKUŞ SEVÜK, Handan, *Çevre Hukuku*, Ankara, 2017.